

Verslag van de

Zomerexcursie naar Groningen '15

Georganiseerd door het **Netwerk Zelf Zaden Telen**
www.zelfzadentelen.be

Zaterdag 8 en zondag 9 augustus 2015

Door Senne Martens

Met medewerking en ondersteuning van Greet Lambrecht & Louis De Bruyn
Foto's door Daphné D'Hondt en Senne Martens

Voorwoord

door Greet Lambrecht

Met 23 geïnteresseerden reden we noordwaarts richting Groningen. Onze gemeenschappelijke deler: een warm hart rond het thema zaad in het algemeen en zaadvermeerdering specifiek.

Deze zomerexcursie sloot perfect aan met de ambities van het Netwerk Zelf zaden Telen om mensen rond dit thema bij elkaar te brengen.

Senne als net afgestudeerde landwijzerstudent heeft in een uitgebreid verslag veel dingen weten vast te leggen van de gedeelde kennis en ervaring. Hij heeft daarbovenop de nodige linkjes aan toe gevoegd zodat de praktische info goed onderbouwd wordt aangereikt. En de rest doet het beeldmateriaal die toch iets van de sfeer laat opsnuiven. Hartelijk dank Senne voor dit meesterwerk!

Al even interessant is wat in de auto onderweg doorgebabbeld werd maar wat zich niet in een verslag laat beschrijven. En als laatste zijn er ook veel mooie momenten geweest zoals de overtocht naar Schiermonnikoog om daar nog even bij ondergaande zon in het schuimende zeewater te duiken, of de gezellige dronk achterna in het 'beste' cafétje van het eiland, de fietstocht die je kon ondernemen 's morgens vroeg en die de moedigen in de betoverende ochtendstemming bracht van nevels over ven en duin. Ook de dorst van de ziel werd gelaafd.

Ik wens jullie alvast veel leesgenot.

Dag 1

Bedrijfsbezoek De Zaderij (pg 4-8)

& een kijkje op het landgoed Verhildersum tijdens
de 'historische dagen' (pg 9-10)

→ www.dezaderij.nl

→ www.verhildersum.nl

De Zaderij

We hebben met zijn allen 's voormiddags afgesproken op het bedrijf van Jan Velema, de Zaderij in Voorst. Het is de eerste stop tijdens onze zomerexcursie. De Zaderij is een biologisch zaadteeltbedrijf en functioneert als proeftuin voor regionale en historische zaden. Het is een jong en kleinschalig zadenbedrijf, opgericht in 2013, beslaat 4,5 ha en het is een niet-commerciële instelling.

De oprichter, Jan Velema heeft 35 jaar ervaring in de zaadteelt en plantenveredeling. Hij heeft 15 jaar gewerkt als veredelaar bij Rijk Zwaan en 20 jaar als oprichter/directeur bij Vitalis Biologische Zaden (nu dochter van Enza Zaden).

De groei van Vitalis heeft volgens Jan gezorgd voor een vernauwing van de diversiteit binnen hun aanbod. De minder rendabele teelten vielen na verloop weg. Het doel van De Zaderij is dan ook nauw verbonden met deze problematiek. In de kijker staan vergeten groentevariëteiten en ook de evolutie van de voedingswaarde van onze veredelde gewassen houdt Jan bezig. Hij adviseert en begeleid bij spreken de zaadteelt op een 10-tal kleine bedrijven.

“De diversiteit in gewassen is afhankelijk van de mensen die er mee bezig zijn, verschillende mensen hebben verschillende ideeën en brengen dus verschillende planten voort.”

Jan werkt hier op de grond van De Zaderij samen met een zelfstandige boer. De boer gebruikt zijn land en zaait de zaden die hij uitkiest. Hij selecteert dan de gewassen. De groenten zelf worden door de boer verkocht op de markt in Utrecht.

“De huidige visie op veredeling is 100 jaar oud” gaat Jan verder, we weten dat er sinds het aanbreken van de landbouw (minstens 10.000 jaar geleden) aan plantenveredeling gedaan wordt. En om iets specifieker te zijn: aan populatieveredeling. Populatieveredeling is eigenlijk simpel te verwoorden. Je zaait je gewas uit en hebt bijvoorbeeld een 500-tal planten op het veld. Je hebt m.a.w. een populatie en in die populatie bevinden zich individuen. Die individuen uiten zich in de lokale bodem en klimaat. (genotype + milieu = fenotype) Bovenstaande quote hangt dus eigenlijk nauw samen met wat voor de mens belangrijk is, het zijn in veredelingstermen, de selectiekenmerken. De veredelaar (of in vroegere tijden, de boer) selecteerde bijvoorbeeld op de ziektegevoeligheid, productiviteit, hoogte, vorm, kleur en/of smaak. De huidige visie is er echter één van erfelijkheid. De zogenaamde stamboomveredeling, waarbij één eigenschap wordt overgedragen van nauw gedocumenteerde ouders.

Momenteel zijn er nog maar weinig inkomsten op de zaderij. Maar het is passie die Jan drijft. Hij heeft indertijd veel oude veredelaars geïnterviewd en heeft een zeer grote interesse in veredeling.

Zijn visie op veredeling is op deze manier dan ook gestuurd. De inkomsten van De Zaderij komen van de verkoop van zaden via de webshop. Daar worden zaden van onder andere *Bejo* en *Vitalis* in kleinverpakking verkocht aan particulieren.

Jan heeft oude slasoorten geobserveerd en vastgesteld dat deze qua smaak moeten onderdoen aan moderne soorten. Zelf heeft hij onder andere een bijdrage geleverd toen hij de oude eikenbladsla (oorspronkelijk enorm groot en niet bewaarbaar) kruiste met kropsla. “De kruising heeft de decoratieve waarde van eikenbladsla maar de eetwaarde van kropsla.” De kleine eikenbladsla die wij vandaag kennen is dus het resultaat van zijn werk.

Momenteel is Jan bezig met de observatie van 200 verschillende soorten **bonen** (*Phaseolus vulgaris*) van verschillende herkomsten. Het zaad is afkomstig uit genenbanken en de bedoeling is om alle uitgezaaide soorten te beschrijven. De moderne boonsoorten worden voornamelijk geselecteerd op machinale oogstbaarheid.

Over de proef die dit jaar aan de gang is kan hij ondertussen reeds zeggen dat oude rassen qua smaak veel aromatischer zijn dan de nieuwe maar toch wel ziektegevoelig. Dit jaar is er bijvoorbeeld een virus meegekomen met het zaad dat zich razendsnel heeft verspreid in het bonenveld. De nieuwe rassen, die ook in de proef opgenomen zijn, blijken meer in staat het virus in bedwang te houden. Hij vindt de besmetting een domper, maar het is ook handig in functie van het observeren van de ziektegevoeligheid.

Foto: De virusbesmetting is herkenbaar aan de gele bladeren. De meest vatbare soorten hebben het meest vergeeld blad.

“Zaadvast is misschien niet zo'n goed woord, 'Open Pollinated' of open bestoven gewassen dan weer wel. In principe kan een gewas niet zaadvast zijn, omdat hij evolueert en zich aanpast doorheen de tijd.”

Op het veld komen we ook **boekweit** (*Fagopyrum esculentum*) tegen, een plant uit de duizendknoopfamilie. Boekweit werd vroeger op schrale gronden geteelt maar is sinds het gebruik van kunstmest in onbruik geraakt. Het zaad van boekweit valt af wanneer het rijp is en het juiste moment daarin vinden is dus erg belangrijk. Van boekweit kan bijvoorbeeld pannekoekenmeel gemaakt worden, het is ook vrij van gluten.

Zoals eerder vermeld komt het zaad waar Jan mee werkt (zoals bv de bonen) uit **genenbanken**. “Wat je daarbij moet weten is dat genenbanken vooral voor de zaadindustrie werken.” De collecties worden dan ook aangelegd in functie van het conserveren van genen. Jan vermeldt dat wanneer je als kleine zaadteler zaad wil aanvragen, je beter 10 soorten dan 1 aanvraagt en het ook best doet vanuit een stichting of vanuit een netwerk (zoals het *Netwerk Zelf Zaden Telen of de zadenwerkgroep van Velt*). Hij voegt toe dat hij bij sommige genenbanken geen antwoord krijgt en anderen een limiet opleggen vanwege de hoeveelheid werk dat het voor de genenbank in kwestie meebrengt. Jan is nu bijvoorbeeld bezig om zaden uit een Columbiaanse genenbank richting Nederland te krijgen, wat niet simpel en goedkoop is omdat de zaden moeten gecontroleerd worden op zaadoverdraagbare ziekten. Het aantal variëteiten dat je op deze manier kan verkrijgen is dus beperkt. *(De links van de genenbanken staan vermeld aan het einde van dit verslag)*

Momenteel is Jan Velema voor het eerste jaar bezig met **graan**. Dit verliep allemaal vrij spontaan. We lopen op het veld en zien verschillende graansoorten. Hij begint met het vertellen over het verschil tussen tarwe (*Triticum*) en spelt (*Triticum spelta*). Spelt heeft een lagere opbrengst dan tarwe en het graan oogsten is dubbel zoveel werk. De aar breekt gemakkelijk en het kaf is moeilijk te scheiden, de scheiding gebeurt door een persmolen. Het graan van tarwe kan langs de andere kant direct geoogst worden.

We komen uit bij de Veluwse kruiprogge (Nauw verwant aan de St Jans Rogge). Deze is ook afkomstig uit de genenbank en is eerst enkele jaren veredeld door een andere veredelaar, Adriaan Antonis van de Ouwendorperhoeve in Garderen. Rogge is een windbestuiver en met de komst van de moderne rogge (en de kruisbestuiving: open pollinated) zijn er veel streekeigen rassen verloren gaan. De Veluwse kruiprogge bloeit echter een week vroeger dan de moderne rogge en is daardoor geschikt voor de zaadteelt. Er moet vroeg gezaaid worden.

Na de rondleiding op het veld komen we in de serre aan, waar de sla (een composiet) in bloei staat. Jan zegt dat de bloembiologie erg belangrijk is. Sla is een zelfbestuiver. Dat wil zeggen dat zowel de vrouwelijke als mannelijke voortplantingsorganen op hetzelfde bloemetje staan. Het bloemhoofdje van sla bestaat uit verschillende kleine bloemetjes. Kruisen van verschillende soorten

sla is intensief werk. De meeldraden (mannelijke voortplantingsdelen) moeten met een pincet van elke bloem op het bloemhoofdje weggehaald worden, daarna kan je met de meeldraden en dus het stuifmeel van een andere sla soort de gewenste kruising maken. Op deze manier heeft Jan Velema bijvoorbeeld de eikenbladsla met kropsla gekruist. Het resultaat van die kruising relativeert hij op een erg mooie manier:

“Een kind verwekken doe je zo, het opvoeden duurt 18 jaar.”

De oogst van slazaad (de typische pluisjes, zoals bij de paardenbloem) gebeurt als volgt. Na het afsnijden, wanneer het grootste aantal bloemhoofdjes pluist, moet het zaad 1 dag drogen. Daarna kan je het afslaan in een tobbe (kuip), bij dit proces valt enkel het rijp zaad af. Daarna kan je het laten drogen in bruine zakken. Om het zaad van het pluis te verwijderen kan je de zaden op een theedoek uitwrijven, enkel het goede zaad wordt bij dit proces van het pluis gescheiden. Hij voegt dat je er niet uit moet zijn om al het zaad te hebben, deze methode geeft een grote kiemkracht, tot 99% succes.

https://youtu.be/D3LTeyeG7_E

Bij het einde van de rondleiding en het nuttigen van ons middagmaal leren we nog het een en 't ander van de bewaring van zaad. Jan raadt bijvoorbeeld het gebruik van ijzervijlsel aan. “In een luchtdichte ruimte oxideert het ijzer de zuurstof die in de ruimte overblijft, op die manier kan het zaad goed bewaard worden. Ook koel en droog zijn sleutels in het proces.

Website's genenbanken (niet voor particulieren)

Eurisco Database

<http://eurisco.ipk-gatersleben.de/apex/f?p=103:1:11783335419192:::>

**Genenbank
Wageningen**

<http://www.wageningenur.nl/en/Expertise-Services/Statutory-research-tasks/Centre-for-Genetic-Resources-the-Netherlands-1/Centre-for-Genetic-Resources-the-Netherlands-1/Expertise-areas/Plant-Genetic-Resources.htm>

**Genenbank
Gatersleben**

<http://www.ipk-gatersleben.de/en/gbisipk-gaterslebendegbis-i/>

Aanvullende informatie

Rogge omstreeks 1910

<http://www.zaderij.nl/granen/rogge-omstreeks-1910-artikel/>

**Zaden reiniger (zoals in
het filmpje van de sla)**

<http://www.realseeds.co.uk/seedcleaner.html>

Verhildersum

Na ons bezoek bij Jan Velema rijden we verder naar het landgoed Borg Verhildersum, waar de Historische Dagen beleefd worden. We krijgen een korte rondleiding en worden, voor even toch, ondergedompeld in een nostalgische sfeer.

Korte historie

Vroeger was dit een vooruitstrevend gebied op vlak van de graanteelt. Het werd wel eens de graanschuur van Noord-Nederland genoemd. Verder wordt er ons verteld dat er op het domein 335 oude rassen appel, peer, pruim, staan... (Foto) De oogst wordt verwerkt tot sap maar ook gedroogde appeltjes waren in de aanbieding. De hoogstamboomgaard die we doorlopen hebben was gemengd aangeplant, en bevatte dus een mengeling van bovenstaand vermelde fruitsoorten. Een klein fotoverslag:

Dag 2

Bedrijfsbezoek Flobus (pg 12-15)
& Gaos (pg 16-22)

→ www.flobus.nl

→ www.gaos.nu

Flobus

Na onze ferry-overzet en 1 uur durende autorit, komen we zondagmiddag uiteindelijk allen aan bij *Harry Douwes* en *Chris Douwes – Wagenaar*, die zich met hun biologisch dynamisch zaadteeltbedrijf Flobus toespitsen op de zaadteelt en verkoop van aparte en wilde bloemenzaden. Hun uitgangsmateriaal wordt deels zelf verzameld in het wild of vanuit botanische tuinen gehaald. Een gedeelte komt ook van andere zaadbedrijven. De naam is een samentrekking van *flores* en *globus* (*wereldwijd*) en dat geeft een beeld van waar de bloemen vandaan komen. Hun assortiment bestaat vooral uit uitheemse bloeiers, die het toch goed doen in ons klimaat.

Voor Flobus het licht zag lagen beide zaadtelers aan de basis van het biodynamisch zaadteelt bedrijf De Bolster, dat ze inmiddels doorverkocht hebben en nu in handen is van *Bart Vosselman*. ([http://www.bolster.nl/upload tmp/Historie Bolster.pdf](http://www.bolster.nl/upload_tmp/Historie_Bolster.pdf)) Zowel de naam, de teelten als het klantenbestand werden daarbij overgedragen. De grond (of plek) behoort nog steeds tot hen, waar ze zelf erg dankbaar voor zijn en wij met het netwerk Zelf Zaden Telen door Harry en Chris welkom geheten zijn.

Profiel en bedrijfsgeschiedenis

Harry zijn verhaal begint in de jaren 70', toen net afgestudeerd van Wageningen. Beiden op bezoek in Suriname (Zuid-Amerika), werden ze geconfronteerd met de vrucht van de Groene Revolutie. Het rijstland was vergeven met bestrijdingsmiddelen en dat was voor hen dan ook het moment dat bio in het oog sprong en hun leven een nieuwe wending gaf. Ze gingen beiden aan de slag bij het 'leer tuinbouwbedrijf' Weilerhof (Duitsland) die de ambacht van het boeren doorgeeft via het oude gilden systeem, waar de boer of in dit geval de veredelaar meester is en de leerling, gezelschap. Via deze weg heeft Harry 4 maanden bij de lokale veredelaar *Becker* als gezelschap gewerkt, waar hij naar eigen zeggen 'de kneepjes van het vak' geleerd heeft. Hij herinnert zich het perceel van zo'n hectare groot, waar in elke hoek een koolsoort stond te bloeien. Om kruisbestuiving tussen verschillende koolsoorten te voorkomen worden kolen normaliter veel verder van elkaar geplaatst. (In *The Seed Garden: The Art and Practice of Seed Saving* raadt men 244 tot 805m aan) Maar toch leek

kruisbestuiving met andere koolsoorten bij *Becker* geen probleem.

In '75 zijn ze op zichzelf begonnen en op zoek gegaan naar oude rassen en vooral 'veel gaan uitproberen'. In het eerste jaar spitsten ze zich toe op de verkoop van eenjarigen. Na twee jaar kregen ze bezoek van de keuringsdienst, die al hun soorten uitzaaiden in een proeftuin om die zo te beoordelen. De rassen en het zaad werden goed beoordeeld maar moesten individueel geregistreerd worden, wat zowel toen als nu een hele 'smak' geld kost. Harry benadrukt dat het een erg 'leuke keuringsmeester' was en met de oplossing op de proppen kwam om de planten in groepen in te delen en te registreren. De keuringmeester heeft nadien nog bruikbare tips gegeven om de relatie verder te bezegelen. Met goede herinneringen zoals die vandaag komen bovendrijven, tot gevolg.

“Zaadtelers zijn zenuwlijers”

'Harry zegt van zichzelf geen goeie groenteteler te zijn, omdat voor hem een luisje of rupsje niet erg is. “Je hebt toch schoon zaad.” Tijdens ons bezoek is er echter geen onkruidje op het veld te bekennen. Zijn verzameling hoekschoffels zit daar wellicht voor iets tussen. Hun zandgrond ziet er goed uit, is vochtig, zwart en heeft een goede structuur. Na de relatief lange droogte van de voorbije weken is dat zeker opmerkelijk, de zon brand bij de observatie en ons bezoek naarstig verder. Van berekening is er niet gesproken, of iets te zien. De plaats straalt rust en controle uit.'

Toen ze in '75 begonnen, maakten ze groente pakketten met de groenten die niet voor de zaadteelt geschikt waren. De nadruk lag vooral op lekkere soorten, wat uiteraard veel proeven met zich meebracht. Ze hebben zich in die jaren dan ook eerder bezig gehouden met het selecteren van goede variëteiten (die reeds beschikbaar waren) eerder dan het veredelen daarvan (het sturen van een variëteit).

Bij de selectie van de rode biet snijdt men bevoorbeeld een stukje uit een mooi gevormde biet (het type dat de veredelaar voor ogen heeft) om de smaak te toetsen. Er mag geen wit aanwezig zijn, en ook de zoete smaak is daarbij een must. Wanneer de biet goed bevonden wordt (naar de smaak van de veredelaar) kan deze opnieuw gepland worden en tot bloei en zaadvorming komen.

Harry gaat verder dat de eerste jaren moeilijk waren. “Er moest een voorraad zaad opgebouwd worden en verbastering lag om de hoek.” Letterlijk dan. Ze gingen in de buurt naar moestuinen van de burens kijken of daar geen bloeiende kool in de tuin stond, “want dat is snel gebeurd.” Na verloop van tijd kon er een voorraad opgebouwd worden en dat was vooral moeilijk bij de kolen vanwege de onderlinge kruisbestuiving. Kolen kunnen in ideale omstandigheden tot 15 jaar bewaard worden. *(Koel en droog, zoals we later te horen krijgen)*

Na de verkoop van hun 'de Bolster' en hun teelten aan Bart Vosselman, moesten zij op zoek naar een nieuw assortiment. De Bolster koopt ondertussen opnieuw zaad van Harry & Chris via hun webshop (bijzondere bloemzaden) en dat het aanbod in meerdere talen aangeboden wordt is dan ook een must. Het gaat echter steeds om een kleine kwantiteit omdat boeren of tuinders vooral groentezaad kopen en “ook wel eens een pakje bloemzaad bijbestellen”. De verkoop via dit medium blijft dus miniem. Deze zelfde zaden worden tegen een lagere prijs verkocht via de webshop van Flobus. Dit jaar telen ze ook weer groentezaden voor de Bolster: gele biet, Oost-Indische kers (niet rankende) en spruitkool kunnen hiervan als voorbeeld dienen.

Er is dus een goede “vruchtwisseling” tussen beide bedrijven.

De oude rolkas in beeld. Deze verplaatsbare kas leent zich goed voor de vruchtwisseling.

Voorpagina van een werk uit 1952 “een handige groentezaad en kruisgids”.

Geduldig Aandachtig Onbekommerd Samenwerken

We spoeden ons van Flobus (waar we net iets te lang blijven hangen zijn) naar Gaos, het biodynamisch akkerbouwbedrijf van Ellen Krul en Jos Jeuken. Hun bedrijf, zo'n 50 hectare groot, bevindt zich op vrij recent ingepolderde kleigrond. De schelpjes zijn bij spreken nog steeds in de aarde te herkennen. Het is een kringloopbedrijf. Alle mest wordt van eigen dieren aangebracht (die ook op natuurgronden worden ingezet). Er wordt een vruchtwisseling van 1 op 7 toegepast.

Op de foto (rechts) zien we de indeling van hun bedrijf. Deze wordt getypeerd door de 'dijk der kunsten' die tot stand gekomen is door de bouw van een spoorlijn, recht door hun boerderij. Ze waren daar zeker niet gelukkig mee maar zoals we het nu zien hebben ze iets negatief omgezet naar iets zeer bijzonder. 'De dijk der kunsten' is opvallend tijdens dit bezoek, en straks begrijp je waarom...

“GAOS is een 'zootje allegaer.’ Er wordt aan zaadvermeerdering gedaan voor Bingenheim, ze werken mee aan het Odin-project, er worden groenten geteeld voor de verwerkende industrie en de versmarkt, er worden kippen gehouden in een 'Huehnermobil', hun koeien worden ingezet in natuurgebieden en is er is op het bedrijf, op een ludieke manier, plaats voor plant, dier en mens.”

Korte inleiding tot het Odin Project

Vooraleer we verder gaan staan we eerst even stil bij het Odin project en wat het project precies inhoud. We vinden een woordje uitleg op de website van Estafette Odin (www.estafette.org):

“Meer variatie op het land, meer variatie in het winkelschap en daarmee meer variatie op het bord dankzij zaadvaste rassen voor de biologische teelt. Daar draait het om bij het project Divers en Dichtbij, Proeftuinen voor zaadvaste rassen. Het driejarig project is een initiatief van Estafette Odin BV, i.s.m. het Louis Bolk Instituut en de volgende biodynamische producenten: GAOS in Swifterbant, De Groenen Hof in Esbeek en de Maatschap Dames en Heren Vos in Kraggenburg.”

Doel: het vinden en toepassen van geschikte zaadvaste rassen waarmee biologische en

biodynamische telers in de regio ook in de toekomst uit de voeten kunnen en die de diversiteit in het winkelschap behouden of zelfs verbreden.

GAOS heeft samen met De Groenen Hof een proeftuin voor groenterassen. Renée Groenen focust zich hierin op fijne groenten op zijn zandgrond terwijl GAOS met zijn kleigrond voor de grove en bewaargroenten gaat.

Meer info op <http://www.estafette.org/pagina.php?sectie=nieuws&titel=divers+%26+dichtbij>

En we zijn weer mee..

Rondleiding

Er worden dit jaar voor de eerste keer kolen geteeld voor de versmarkt, voorheen waren deze uitsluitend bestemd voor de verwerkende industrie.

Tijdens ons bezoek is de proef van Odin volop aan de gang. Opmerkelijk is dat ze hier (net als bij de zaderij) niet met doeken werken. Dit is essentieel voor de rassenproef, zo kunnen de sterkste rassen goed geobserveerd worden.

De kolen worden op gezondheid, groeikracht maar ook op smaak getoetst.

We komen uit bij de lupinen (*Lupinus*), een vlinderbloemige. Zoals gezegd teelt GAOS op gepolderde kalkrijke grond. De rassenproef met lupinen is daar rechtstreeks mee verbonden. Er wordt vooral uitgekeken naar een kalktolerante lupine die ook zoeter is. In totaal zijn er 32 rassen aangeplant. De boon is oogstbaar en de selectie gebeurt vooral op de lengte en dikte van die boon. De planten zijn op 50cm van elkaar uitgeplant. Jos voegt toe dat vooral vroegrijpheid belangrijk is en dat lupinen beter zijn voor de vruchtwisseling, en als diervoeder is het qua eiwitgehalte kwalitatiever dan soja.

Ook een kleine partij quinoa, een voedselgewas, (foto rechts) staat in bloei naast het veldje lupine. We herkennen hem snel als een lid van de Amarant familie. Het is een snelle kiemer (3 dagen op GAOS) en de zaden worden geoogst met de Combined.

Alle pastinaken op het bedrijf zijn hybriden, geteeld voor de industrie. Uniformiteit is voor hen erg belangrijk. We kijken op een veld met het ras Gladiator.

De pompoen 'Jumbo Pink Banana' (foto onder) wordt eveneens voor de verwerkende industrie

geteeld, en wordt verwerkt in jams (soms in combinatie met aardbei) of in soep. Het is een zaadvast ras. De Pink Banana is niet goed bewaarbaar en heeft meer warmte nodig dan de meeste pompoenen. Jos vergelijkt hem op dat vlak met de 'Butternut'. Op het info bordje staat er vermeld dat deze popmpoen bij rijpheid 7 tot 10kg/stuk wegen en in ideale omstandigheden: veel ruimte, licht, rijk, tot 25kg. Ze hebben oranje vruchtvlees.

De sperziebonen op het bedrijf worden ook industrieel verwerkt. Het valt op dat de enorme droogte geen vat heeft op de bonen. Ze zien er gezond en goed bij terwijl wij als omstaanders de grond met geen vinger penetreren kunnen.

Verder komen staan we kort stil bij de rammenas, rode biet (van bingenheim) en de goudsbloem. De laatste wordt geteeld voor de zaadvermeerdering en worden geleverd aan Bingenheim.

Hun huehnermobil (verplaatsbare kippenstal) staat mooi in de avondzon. De kippetjes zijn druk in de weer terwijl de hanen ons goed in het oog hebben. In de kippenren staan er verschillende constructies met als bedoeling het landen van buizerds tegen te houden. De eieren komen neer in een bedje van hennep vezel en ook aan de treinreizigers is gedacht. Je kan de boodschap aflezen op de volgende pagina.

We komen uit bij een mooi en laatste stukje Swifterbant, de dijk der kunsten. Een wild stukje GAOS. Ideaal om de excursie mee te eindigen en waar de intensiteit van de laatste twee dagen voelbaar leeft. Uit de groep komt de vraag:

Hebben je burens geen last van de distels? *Nee hé, die spuiten!*

Jos vertelt dat hij verbaast is van de soortenrijkdom in zijn klein paradijslijk stukje. Er komen blauwborstjes, roodstaarten, reënen etc voor. Ook de bij heeft hier dankzij Odin een plaatsje gekregen. De bijen zitten in kasten met ramen zonder raten en er wordt geen honing geoogst. Een vorm van natuurlijk imkeren.

De bedoeling van de dijk was dus oorspronkelijk als buffer tegen de spoorlijn. Ondertussen is er

echter zoveel meer. Mensen uit de buurt kunnen hier komen wandelen en daar wacht hen zelf een appeltje voor de dorst. Het smulpad bergt appeltjes zoals Topaz en Santana waar wandelaars van kunnen 'pikken'. Het geheel barst van creativiteit en een ietwat ludieke sfeer, eigen aan GAOS. Iets wat met woorden moeilijk te vervatten valt.

